

УДК 373

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2023.1.10>

Оксана ДАНИЛЮК

кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-8765-8475

Бібліографічний опис статті: Данилюк, О. (2023). Формування професійної мовно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення освітнього компонента «Сучасна українська мова з практикумом». *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 70–74, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.1.10>

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА «СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МОВА З ПРАКТИКУМОМ»

Стаття присвячена актуальній проблемі формування професійної мовно-комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкової освіти.

Нова українська школа потребує абсолютно нових фахівців. Сучасний вчитель – це передусім національно свідомо, духовно багата особистість, яка володіє вміннями й навичками вільно й доцільно користуватися мовними засобами в усіх видах мовленнєвої діяльності, тобто забезпечує належний рівень комунікативної компетентності – однієї з ключових складових професійної компетентності педагога. Безперечно, лише вчитель, який успішно володіє мовленнєвими вміннями визначає потенціал усієї системи освіти, ступінь її впливу на розвиток особистості школяра.

Взявши за основу дослідження вчених, під комунікативною професійною компетентністю педагога розуміємо інтегровану особистісну якість, яка передбачає систематизовані знання про мову як найвище надбання цивілізації; знання правил мовного спілкування; знання норм сучасної української літературної мови, уміння і навички оптимально-го використання цих знань у професійному спілкуванні, спроможність до рефлексії, розвинуте «чуття мови».

Визначено, що професійна мовно-комунікативна компетентність – це інтегративне явище, що охоплює цілу низку спеціальних здібностей, знань, умінь, навичок, стратегій і тактик мовної поведінки, установок для успішного здійснення мовленнєвої діяльності в конкретних умовах спілкування. Цей вид компетентностей властивий високоосвіченій, культурній людині, сформованій особистості. Мовно-комунікативна компетентність складається з фонологічної, орфографічної, орфоепічної, лексичної, граматичної та пунктуаційної компетентностей.

Ключові слова: професійна мовно-комунікативна компетентність, культура спілкування, мова, мовлення, комунікативні здібності, фахова підготовка, фахівець початкової освіти.

Оксана DANYLIUK

Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Primary Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-8765-8475

To cite this article: Danyliuk, O. (2023). Formuvannia profesiinoi movno-komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv pochatkovoї shkoly u protsesi vyvchennia osvitnoho komponenta “Suchasna ukrainska mova z praktykumom” [Formation of professional language-communicative competence of future primary school teachers in the process of studying the educational component “Modern ukrainian language with practice”]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 70–74, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.1.10>

FORMATION OF PROFESSIONAL LANGUAGE-COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE PROCESS OF STUDYING THE EDUCATIONAL COMPONENT “MODERN UKRAINIAN LANGUAGE WITH PRACTICE”

The article is devoted to the current problem of the formation of professional linguistic and communicative competence of the future specialist in primary education.

The new Ukrainian school needs completely new teachers. A modern teacher is primarily a nationally conscious, spiritually rich individual who possesses the skills and abilities to freely and appropriately use language tools in all types of speech activity, i.e. provides an appropriate level of communicative competence – one of the key components of a teacher's professional competence. Undoubtedly, only a teacher who successfully possesses speaking skills determines the potential of the entire education system, the degree of its influence on the development of the student's personality.

Taking the research of scientists as a basis, we understand the communicative professional competence of a teacher as an integrated personal quality that involves systematized knowledge of language as the highest asset of civilization; knowledge of the rules of language communication; knowledge of the norms of the modern Ukrainian literary language, the ability and skills of optimal use of this knowledge in professional communication, the ability to reflect, a developed “sense of language”.

It was determined that professional linguistic and communicative competence is an integrative phenomenon that encompasses a whole range of special abilities, knowledge, abilities, skills, strategies and tactics of language behavior; attitudes for successful implementation of speech activity in specific communication conditions. This type of competence is characteristic of a highly educated, cultured person, a well-formed personality. Linguistic and communicative competence consists of phonological, orthographic, orthographic, lexical, grammatical and punctuation.

Key words: *professional linguistic and communicative competence, culture of communication, language, speech, communicative abilities, professional training, primary education specialist.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Нова українська школа потребує абсолютно нових фахівців. Сучасний вчитель – це передусім національно свідомо, духовно багата особистість, яка володіє вміннями й навичками вільно й доцільно користуватися мовними засобами в усіх видах мовленнєвої діяльності, тобто забезпечує належний рівень комунікативної компетентності – однієї з ключових складових професійної компетентності педагога. Безперечно, лише вчитель, який успішно володіє мовленнєвими вміннями визначає потенціал усієї системи освіти, ступінь її впливу на розвиток особистості школяра (Vyzhymova T, 2000).

Мовленнєві вміння є одним із суттєвих складових налагодження соціальних, професійних контактів педагога, засобом його вираження через мову й мовлення. Вони відображають ціннісні орієнтації, гармонію професійних знань, комунікативних, морально-психологічних здібностей, описують його вихованість, вміння висловлювати думки, дотримуватися етичних норм спілкування. Оволодіння вчителем мовно-комунікативними вміннями є передумовою ефективного становлення професійних компетентностей майбутнього фахівця початкової освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи дослідження відомих мовознавців, лінгводидактів, можна стверджувати, що мовно-комунікативна компетентність – це

досягнення високого рівня у володінні орфографічними, фонетичними, лексичними, граматичними аспектами мови та здатністю користуватися мовними засобами відповідно до мовленнєвої ситуації. Основними якісними комунікативними ознаками (їх ще називають критеріями) мовлення є правильність, точність, логічність, змістовність, доречність, багатство, виразність, чистота.

Ідеї компетентнісного підходу знайшли відображення у роботах Н. Кузьміної, Л. Петровської, А. Маркової, Л. Мітіної, Л. Олексєєвої та ін. Питання формування компетентності розглядалися такими науковцями, як В. Байденко, І. Зимня, У. Каннінг, Б. Креме, В. Куніцина, Г. Рот, Б. Рунде, В. Сейд, Б. Шпінат, Г. Шотмейер. Змістовні, структурні характеристики компетентності стали предметом вивчення учених: С. Гончарова, В. Куніцина, В. Первутинського (Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektivy, 2004). Аналіз сутності компетентності, характеристики його складових знаходимо у дослідженнях вітчизняних науковців – О. Локшиної, О. Пометун, В. Свистун, В. Ягупова; сучасні тенденції розвитку змісту освіти у зарубіжних країнах аналізувалися О. Овчарук, Я. Кодлюк, К. Корсаком (Onopriienko O., 2007, p. 33).

Вимоги до мовних знань і умінь, навичок спілкування майбутніх педагогів окреслені

поняттями «комунікативна компетентність» і «мовна компетентність», визначення і складові яких запропоновано у лінгводидактичних працях (Л. Мацько, Л. Кравець, О. Семенов, Т. Симоненко, О. Кучерява). Взнявши за основу дослідження цих вчених, під комунікативною професійною компетентністю педагога розуміємо інтегровану особистісну якість, яка передбачає: 1) систематизовані знання про мову як найвище надбання цивілізації; знання правил мовного спілкування; знання норм сучасної української літературної мови, уміння і навички оптимального використання цих знань у професійному спілкуванні, спроможність до рефлексії, розвинуте «чуття мови»; 2) уміння і навички правильної побудови зв'язних текстів, зумовлені потребами професійної комунікації; уміння користуватися інформаційно-довідковими джерелами для українськомовного самонавчання і самовдосконалення цих знань у професійному спілкуванні, спроможність до рефлексії, розвинуте «чуття мови» (Клюмова К. Ya., 2011).

Проблема формування професійної мовно-комунікативної компетентності майбутнього учителя початкової школи потребує постійного вивчення й удосконалення.

Метою статті є вивчення професійної мовно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення дисципліни «Сучасна українська літературна мова з практикумом».

Виклад основного матеріалу дослідження. Володіння мовно-комунікативними вміннями є необхідним складником особистості майбутнього вчителя початкової школи як одного з тих, хто не лише закладає основи лінгвістичних знань учнів, а й за допомогою мови формує фундаментальну основу майбутніх національно свідомих громадян нової, вільної України. Від мистецтва спілкуватися залежать результати формування особистості учня, адже практика доводить, що слово може не тільки викликати функціональні зміни в організмі, але і вбити людину в буквальному сенсі слова. Тому вчителю важливо вміти добирати мовно-стилістичні засоби і прийоми відповідно до умов і цілей спілкування, передаючи певний психокультурний контекст. Саме це є стрижнем, на який нанизуються професійні знання та вміння фахівця. Тому дуже важливим є внесення освіт-

нього компонента «Сучасна українська мова з практикумом» до освітньо-професійної програми з підготовки фахівців з початкової освіти.

Освітній компонент «Сучасна українська мова з практикумом» зорієнтований на систематизацію знань та формування необхідних лінгвістичних знань, мовленнєвих умінь і навичок здобувачів освіти спеціальності «Початкова освіта». Силабус освітнього компонента складається з таких змістових модулів: 1) Вступ. Фонетика. Фонологія. Орфоєпія. Графіка й орфографія. 2) Лексикологія. Фразеологія. 3) Морфеміка. Словотвір. 5) Морфологія. Іменні частини мови. 6) Дієслово. Дієслівні форми. Прислівник. Службові частини мови. 7) Словосполучення. Просте речення. 8) Складне речення. Пряма і непряма і непряма мова. Пунктуація.

У результаті вивчення цієї дисципліни формуються професійні мовно-комунікативні вміння особистості, які визначають її мовленнєву поведінку. Мовленнєва поведінка – мовлення в конкретній ситуації. Саме вона відображає культурний і освітній рівень людини.

Професійна мовно-комунікативна компетентність – сукупність знань про спілкування в різноманітних умовах і з різними комунікантами, а також уміння їх ефективного застосування в конкретному спілкуванні в ролі адресанта і адресата. Вона розвивається на основі усіх знань, досвіду користування не тільки рідною мовою, а й мовами інших народів, а самі мови у цьому процесі є взаємно пов'язаними і взаємодіють між собою. Комунікативна компетентність визначається комунікативними особливостями культури мовлення, якими є: точність, змістовність, правильність і чистота, логічність і послідовність, багатство, доречність, виразність і образність (Нрутенко Т. В., 2005, р. 55).

Точність – визначальна ознака мовлення, що характеризується вмінням добирати слова і будувати речення так, щоб найточніше передати зміст висловлювання.

Змістовність – глибоке усвідомлення теми й основної думки висловлювання, детальне ознайомлення з наявною інформацією з даної теми, різнобічне й повне розкриття теми, уникаючи надмірності.

Правильність і чистота – дотримання літературних норм мови (орфоепічних, орфографіч-

них, словотвірних, лексичних, морфологічних синтаксичних, пунктуаційних, стилістичних).

Логічність і послідовність – послідовний (логічний) виклад думок, забезпечення смислових зв'язків між словами й реченнями в тексті, систематизація дібраного матеріалу, уникнення логічних помилок.

Доречність – урахування адресата висловлювання, сприйняття ним інформації за певних обставин спілкування.

Багатство мовлення передбачає володіння різноманітними мовними засобами вираження думок в межах певного стилю. Лексичні, фразеологічні, словотвірні, граматичні, стилістичні засоби мови є джерелом багатства, розмаїття мовлення. Також використання емоційно-забарвленої лексики, стійких висловів, синонімів урізноманітнює наше мовлення.

Виразність і образність – добирання слів і побудова речень так, щоб якнайкраще, якнайточніше передати думку, бути оригінальним у висловлюванні і вміти впливати на співрозмовника.

Усі ці комунікативні особливості культури мовлення тісно пов'язані між собою. Володіння ними свідчить про високу культуру мовлення – вагомий показник високої комунікативної професійної компетентності особистості вчителя.

Критеріями сформованості комунікативної професійної компетентності майбутніх педагогів вважаємо такі:

– *фонологічні та орфоепічні*: знання звукових засобів сучасної української літературної мови, правил вимови звуків і звукосполучень, акцентологічних норм та вміння застосовувати їх в усному мовленні;

– *орфографічні*: знання норм української орфографії, її принципів (фонетичного, історичного, морфологічного та диференційованого написання), вміння використовувати їх на письмі, вміння бачити орфографічні помилки, виправляти їх та пояснювати орфограми;

– *лексичні та фразеологічні*: багатство активного словника студента, знання лексичних явищ української мови (синонімії, антонімії, омонімії; вміння будувати синонімічні ряди, антонімічні пари); вміння розрізняти прямі і переносні значення слів; знання про склад лексики української мови за її походженням, про активну і пасивну лексику; вміння пояснити значення слів за допомогою контек-

сту; знання фразеологізмів, вміння добирати до них слова-відповідники;

– *граматичні*: знання будови слова і способів словотвору; вміння визначати типи основ, виділяти морфеми у слові; утворювати слово за пропонованою моделлю; знання граматичних класів слів – частин мови, синтаксичних одиниць, морфологічних і синтаксичних категорій; вміння визначати синтаксичну роль частин мови у тексті, встановлювати засоби граматичного зв'язку між словами; вміння будувати речення за пропонованою схемою і скласти схему даного речення;

– *пунктуаційні*: знання основних правил української пунктуації і вміння за допомогою пунктуаційних засобів відображати інтонаційне логічне членування потоку мовлення;

– *стилістичні*: знання про стилі української мови, про стилістичні ресурси мовних рівнів, стилістичні норми й особливості реалізації мовних засобів залежно від комунікативної сфери і ситуації спілкування; знання про текст, його структуру та мовні засоби зв'язку між частинами тексту; вміння скласти план тексту та виконувати його лінгвістичний аналіз з урахуванням зовнішніх чинників, що вплинули на зміст і композицію; вміння застосовувати стилістичні знання у побудові усних і письмових текстів різних стилів і жанрів.

Для успішного формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх педагогів вважаємо необхідною позитивно емоційну популяризацію та мотивацію вивчення майбутніми педагогами рідної мови; потребу моніторингу рівня сформованості мовно-комунікативної компетентності майбутніх педагогів у ЗВО не лише у процесі вивчення рідної мови; застосування на заняттях у ЗВО інтерактивних та інноваційних форм, методів та засобів навчання.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, мовно-комунікативна компетентність – багатопланове явище, у якому дидактичний аспект потребує уваги дослідників. Доречним є зосередження уваги на педагогічних умовах навчання студентів професійному спілкуванню – організації навчального процесу з використанням інноваційних технологій навчання: проведення під час практичних занять тренінгів, дискусій, які сприяють удосконаленню навичок професійного спілкування, створення різноманітних ситуативних завдань,

де студенти випробовують себе в ролі вчителя, розв'язуючи різні педагогічні завдання, створюючи штучні бар'єри педагогічного спілкування для вироблення уміння їх долати.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вижимова Т. Комунікативна культура учителя як основа його діяльності. Мовна підготовка вчителя. *Наука і освіта*, 2000. № 5.
2. Гриценко Т. Б. Українська мова та культура мовлення : Навчальний посібник для студентів аграрних вищих навчальних закладів та коледжів. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 356 с.
3. Климова К. Я. Формування мовнокомунікативної професійної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : автореф. дис.... докт. пед. наук : 13.00.02 Київ, 2011. 35 с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. 112 с.
5. Онопрієнко О. Концептуальні засади компетентнісного підходу в сучасній освіті. *Шлях освіти*. 2007. № 4. С. 32–37.

REFERENCES:

1. Vyzhymova T. (2000). Komunikatyvna kultura uchytelia yak osnova yoho diialnosti. Movna pidhotovka vchytelia. [Communicative culture of the teacher as the basis of his activity. Language training of the teacher.] *Nauka i osvita*, 2000. № 5.
2. Hrytsenko T. B. (2003). Ukrainska mova ta kultura movlennia : Navchalnyi posibnyk dlia studentiv ahrarnykh vyshchykh navchalnykh zakladiv ta koledzhiv. [Ukrainian language and speech culture: Study guide for students of agricultural higher educational institutions and colleges/] Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury, 2003. 356 s.
3. Klymova K. Ya. (2011). Formuvannia movnokomunikatyvnoi profesiinoi kompetentnosti studentiv nefilolohichnykh spetsialnostei pedahohichnykh universytetiv : avtoref. dys. ... dokt. ped. nauk : 13.00.02 [Formation of linguistic and communicative professional competence of students of non-philology majors of pedagogical universities: author's abstract. thesis... Dr. ped. of science]. Kyiv, 2011. 35 s.
4. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy. Biblioteka z osvithoi polityky (2004). [Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: Library of educational policy] / za zah. red. O. V. Ovcharuk. Kyiv: "K.I.S.", 2004. 112 s.
5. Onopriienko O. (2007). Kontseptualni zasady kompetentnisnogo pidkhodu v suchasni osviti. [Conceptual foundations of the competence approach in modern education]. *Shliakh osvity*. 2007. № 4. S. 32–37.